

GODČEVSKI IN PLESNI MOTIVI NA PANJSKIH KONČNICAH

Zmaga Kumer

»Ljudskoumetnostna galerija slik«, kakor je J. Wester¹ imenoval slovenski čebelnjak, bi ne bila popolna, če bi med številnimi žanrskimi motivi zaman iskali godce in plesalce, brez katerih si ni mogoče misliti nobenega ljudskega praznika in zabave. Zares jih je v največji, vse bistveno motivično gradivo obsegajoči zbirki končnic v Etnografskem muzeju v Ljubljani kar precej. Od skupnega števila končnic, ki so deloma last muzeja (označujem jih z EM) deloma Zveze čebelarских zadrug (ČZ), jih 46 prikazuje godčevsko in plesno motiviko. V zasebnih zbirkah jih je bilo doslej najdenih še 15: Ivo Stopar v Ljubljani jih hrani 5 (St), Lojze Gostiša v Ljubljani 3 (G), Avgust Bukovec je opisal v svojem članku »Naše panjske končnice«² 3 (B), v čebelnjaku Poldeta Ručigaja na Dobnem pri Mengšu sta 2 (R), v zbirki šolskega upravitelja Goloba v Mežici pa 1 (M). Vsega je zdaj v evidenci 61 končnic. Morda bi tu in tam našli še kakšno, vendar nemara ne bi odkrili kaj bistveno novega, ker je na omenjenih 61 končnicah naslikanih kar 27 različnih motivov z inačicami.

Najstarejša končnica nosi letnico 1818 (G) in prikazuje »Ples živali«. Na pozorišču sta zajec in lisica, ki plešeta polko, gode pa jima medved na bas. Motiv je moral biti zelo priljubljen, ker ga srečamo pogosto v raznih inačicah. Tako sta na končnici z letnico 1864 (EM 1013) naslikana dva plesna para: zajec in lisica, lisica in fant v navadni obleki. Prvi par se drži za iztegnjene sprednje tace, pri drugem pa drži plesalec lisico plesalko z desnico za njeno levico, vzdignjeno visoko v zrak. Iz položaja nog je kakor pri prejšnji sliki razvidno, da plešejo dvokoračno polko, lisica plesalka pa se medtem še vrti pod roko. Fant, ki pleše z lisico, je nemara godec basist, ker igra na bas medved, klarinetist pa je človek. Končnica iz leta 1865 (ČZ 135) je spet malo drugačna. Na pozorišču sta zajec in lisica, ki plešeta dvokoračno polko v desno, v sredi pleše medved sam, ob strani pa tuli volk v rog in se tudi sam vrti. Gibi teles so slikani zelo izrazito.³ Sliki na končnici iz

¹ V članku »Slovenske končnice in folklor«, Slovan 1905.

² SC = Slovenski Čebelar 1954, 1942, 1943.

³ Glej sl. 74 v SC 1945, 23.

⁴ Glej sl. 17 v SC 1942, 69.

leta 1867 (St) in 1868 (ČZ 7) ustrežata oni iz leta 1818,⁴ končnica iz leta 1888 [ali 1898 (St.), zdaj last prof. dr. Wildhaberja v Baslu] pa kaže spet primer z dvema paroma: medved basist je slikan na levi, v sredini sta dva plesna para (zajec—lisica), ki se držita za eno »rok«, v drugi pa imata liter oziroma kozarec. Brez letnice je naslednja inačica (St): Med drevjem plešejo: lisica z zajcem, teliček s košuto; prvi par se drži za iztegnjene sprednje tace, oba pa plešeta polko. Godeta jim človek goslač, oblečen v nekakšen frak in pokrit s čudno čopasto kapo in pes basist.

Iz leta 1818 je tudi končnica z motivom »Kozar« (M). Naslikana je čreda koz med drevesi in pastir v navadni obleki, s torbo in coklami, ki piska na podolžno piščal.

Preostali motivi so še:

3. Job na gnoju — EM 2300 (1822), EM 1021 (1859), ČZ 114 (1865), EM 2468 (1866), St (1866), R (1867), ČZ 11 (1880), ČZ 33 (1884), ČZ 347 (1889), ČZ 353 (letnica nečitljiva), ČZ 229 in EM 5202;
4. Plesalci in godci — EM 2371 (1832);
5. Zverina pokopava lovca — ČZ 30 (1835), EM 2384 (1867);
6. Kmečka svatba — St (1837), ČZ 151 (1865), EM 2374, EM 3161 (1885 ?);
7. Maškare — EM 585 (1840), ČZ 265 (1864), EM 2527 (1888);
8. Postiljon — EM 2358 (1842);
9. Vojaška godba — ČZ 154 (1860), ČZ 250 (1874), EM 2841;
10. Lisica brije lovca — B (1861), EM 2353 (1880), ČZ 206 (1889), CZ 207 (1889), ČZ 252 (1897), ČZ 324;
11. Čudni godci in plesalci — ČZ 10 (1868);
12. Cirkus — G (1884);
13. Debeluhar in godec — ČZ 183 (1885);
14. Godba gre — EM 964 (1895);
15. Dude — R (ok. 1896);
16. Poroka z godci — EM 2462;
17. Trije godci — EM 2464;
18. Ples v krčmi — ČZ 249;
19. Medvedar — EM 116, ČZ 172;
20. Svatba stare babe z mladim fantom — B;
21. Luter in Katrica — ČZ 177, EM 2359, EM 7661;
22. Naborniki — EM 2372;
23. David s harfo — EM 2433;
24. Promenadni koncert — B;
25. Mesec maj — EM 3056 (1915);
26. Zamorci — G;
27. Ples Izraelcev okrog zlatega teleta (?) — EM 7288 (1888).

Ker so slikarji posebno priljubljene snovi povzemali, so letnice nezanesljive. Morda je kak motiv na končnici s poznejšo letnico nastal znatno prej, le da ne poznamo starejšega primerka končnice. Morda bi smeli šteti med stare motive tudi katerega z nedatiranih končnic,

čeprav so bolj ohranjene kot bi pričakovali glede na starost. Vemo namreč, da so mlajše, po letu 1880 naslikane končnice zaradi slabih barv hitreje propadale.⁵ V splošnem so godčevske in plesne motive slikali v »klasični dobi« panjskih končnic, to je v času 1820 do 1880,⁶ in jih torej moremo uporabiti kot vir za ugotavljanje našega godčevstva v tej dobi.

Glede na to, da so slovenski čebelarji dobivali končnice predvsem z Gorenjskega, smemo naslikano snov opredeliti za pretežno gorenjsko. Z Gorenjskega so romale končnice na Koroško in drugam, čeprav so jih vsaj na Koroškem menda tudi sami slikali.⁷ Noša na slikah lokalizacijo potrjuje.

Že na eni najstarejših tovrstnih končnic, ki kaže »*Joba na gnoju*« (glej spredaj št. 3) sta ob Jobu, sedečem na kupu gnoja pri čebelnjaku, naslikana dva goslača v gorenjski noši. Na mlajših inačicah tega motiva je ob Jobu nekajkrat naslikan samo en goslač⁸ ali goslač in klarinetist,⁹ medtem ko je klarinetist sam izjema.¹⁰ Zanimivo je, da je goslač vselej v gorenjski noši z visokimi škornji, klarinetist pa le v čevljih in nogavicah ali v navadni obleki. Na končnici, kjer je on edini godec, nosi celo frak in smrtnici podobno klapo. Vsebina slik se naslanja na svetopisemsko zgodbo o Jobu, ki je nenadoma obubožan in bolan sedel na kupu gnoja, žena se mu je rogala, trije prijatelji pa so ga tolažili (Job 2, 8. 9. 11). Ker je Job zaščitnik čebelarjev,¹¹ je praviloma naslikan ob čebelnjaku.

Zgodbo je oblikovala tudi narodna pesem. Eno inačico je objavil J. Glonar v »Starih žalostnih« (Ljubljana 1939, 172 sl.) in se glasi:

Stari Job bolan leži,
bolan leži, godec želi.

Godci pa so dam pršli,
Job je pa ležov na kup gnoja.

Ko so mu zagodli, je dejal:

»Kaj vam bom pa zdaj v gosli dav?
To vam bom dav, kar sam imam!«

Segu je v svojo desno stran,
zgrabu eno pest belih črvov,
pa jih je godcem v gosli zagnov.

⁵ Bukovec, SC 1942, 90.

⁶ Bukovec, SC 1942, 70.

⁷ Bukovec, SC 1942, 87 sl.; dr. Stanko Vurnik, Slovenske panjske končnice, Etnolog 1929, 166.

⁸ EM 1021, EM 2468, CZ 114, CZ 229, St; sl. primerka EM 1021 je objavljena v Zgodovini slovenskega slovstva. Ljubljana 1956, 63.

⁹ CZ 11, CZ 33, CZ 347, R.

¹⁰ EM 2302.

¹¹ SC 1934, 174 sl.

Črvi so se spremenili v cekine. Ko je Jobova žena domov grede srečala godce s cekini in zvedela, da so jih dobili od Joba, se je razjezila:

»Jest morem po svet kruha prosit,
ti pa godcem zlate daješ!«

Zdaj je Job tudi njej vrgel pest črvov, pa so se spremenili v ose ki so se ji zapodili v lase. — Kakor vidimo, se podoba na končnicah in narodna pesem prav lepo skladata, kar je znak, da je slikar delal bolj po narodni pesmi kakor po svetopisemski zgodbi.

Medtem ko pomenita godca na Jobovi končnici glasbo za tolažbo in kratek čas, so na naslednji panjski končnici naslikani godci v svoji običajni vlogi, kot izvajalci plesne glasbe. Na desni polovici te končnice »Plesalci in godci« (št. 4) stojita goslač in klarinetist in godeta plesnemu paru na levi polovici. Plesalka je v gorenjski noši z avbo. S plesalcem se držita samo za eno roko in je iz plesalkine drže in gibov nog mogoče prepoznati, da se vrti pod roko, kar Gorenjci radi vpletajo v valček in polko.

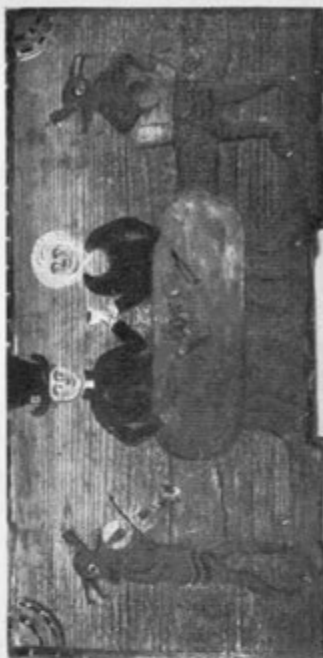
Peti motiv je ponazoritev vsebine pesmi »Zverina pokopava lovca« (prim. SNP I/970-71). Kakor v pesmi tako tudi tu eden od pogrebcev skrbi za žalno godbo. Praviloma je to volk, kakor poje pesem:

Volk je narbolj tulil,
ker je jagra narbolj ljubil.¹⁷

Vloga godca je v tem primeru naravno pripadla volku, ker pravimo, da tuli, »tuliti« pa pomeni tudi »glasno jokati«. Na sliki volk tuli na rog.

Šesti motiv »Kmečka svatba« obsega tri inačice. Na prvi iz leta 1837 sta naslikana na levi strani za mizo dekle in fant, oblečena kakor Trnovčana na Goldensteinovem akvarelu iz Korytkove zbirke. V sredi pleše enako oblečen par. Plesalec drži plesalko z desnico za kazalec leveice, ki jo je ona vzdignila do višine rame, da bi se mogla zavrteti pod roko. Na desni sedijo za mizo trije godci in igrajo na klarinet, rog in še neki pihalni instrument, ki pa ga ni mogoče razločiti, ker je na tistem mestu končnica odrgnjena. — Drugo inačico prikazujeta dve končnici (slika 1). Naslikani so štirje godci, ki sedijo za pogrnjeno mizo, na njej pa je hleb kruha in steklenica vina s kozarcem; godci igrajo na bas, gošli, rog in klarinet. Na desni od njih plešeta dva para v gorenjski noši (na primerku ČZ je plesalec pokrit s smrtnico, na primerku EM s klobukom, dekleti sta razkriti). Plesalki se pravkar vrtita pod roko, kar je slikar posebno dobro upodobil na prvem paru. Na tretji inačici so naslikani samo trije godci: dva igrata na klarinet, eden na rog. Levo od godcev je plesni par v gorenjski noši, plesalka

¹⁷ SNP I/970.

Poslikane panjske končnice iz zbirke Etnografskega muzeja v Ljubljani.

Zgoraj: Kmečka svatba; 2. Lisica brije lovca.

Spodaj: 3. Ples v krčmi; 4. Luter in Katrica.

z avbo. Držita se samo za eno roko, slikana od spredaj. Plesa ni mogoče natančneje določiti.

Sedmi motiv, »*Maškare*« so na vseh treh primerkih tako enake, da lahko sklepamo na istega slikarja ali vsaj delavnico. Vzbuja se celo misel na šablone s prebodenimi obrisi figur, kakor jih je imela Marija Pavlič p. d. Podnartovčeva Micka iz Selc (1821—1891).¹³ Na primerku z letnico 1840 je na desni strani naslikan goslač, na levi pa mož z jedačo in pijačo. Oba sta oblečena v živobarvne obleke s širokim, okroglim in zobčasto narezljanim ovratnikom. Pokrita sta z visokima, prišiljenima kapama s šopi perja ob strani. Primerek z letnico 1864 je opisanemu popolnoma enak, primerek iz leta 1888 pa kaže narobe obrnjeno sliko, kakor bi bil slikar obrnil šablono.

Osmi, »*Postiljon*« je zabavljica na počasnost vozne pošte. Naslikan je postiljon, ki sedi na hišici vpreženega polža in trobi v poštni rog.

Deveti motiv »*Vojaška godba*« obsega dve inačici. Na končnici iz leta 1860 so naslikani štirje godbeniki, ki gredo drug za drugim in igrajo na boben, fagot, rog in trobento. Instrumenti so risani dokaj natančno, tretji godbenik je celo vtaknil pest v odprtino roga. Drugo inačico prikazujeta končnica iz leta 1874 in ena nedatirana. Naslikanih je šest vojakov, ki igrajo na boben, činele, rog, trobento, klarinet in flavto. Tudi tu so instrumenti dobro risani; uniforme so enkrat modre, na obeh datiranih končnicah pa bele (pehota? prim. glede »suknje bele« G. Čremošnik, »Naša vojaška narodna pesem« GMDS 1939, 354).

Motiv »*Lisica brije lovca*« (št. 10) je ponazoritev rečenice »briti norca iz koga«. V našem primeru prevejana lisica zastopa gozdne živali, ki se norčujejo iz lovca, in strokovnjaško brije nesrečneža, sedečega pod drevesom sredi gozda. Ob strani stojita medved z basom in zajec z goslimi, kakor bi hotel slikar reči, da so jo zverine lovcu »pošteno zagodle« (sl. 2). Na enem primerku so se živali polastile lovčeve opreme.¹⁴

S »*Čudnimi godci in plesalci*«, kakor imenuje motiv št. 11 Bukovec,¹⁵ je slikar morda zafkljivo meril na pogostno golšavost na Koroškem, četudi bi po noši lahko sklepali tudi na Gorenjce (en godec je pokrit samo s smrtnico). Oba godca, tisti s klarinetom in oni z rogom ter plesni par imajo velike golše. Plesalca se držita z eno roko okrog pasu, z drugo pa sklenjeno v isti višini. Po položaju nog se da sklepati na valček ali polko.

Na končnici »*Cirkus*« (št. 12) so prikazani artisti, ki izvajajo umetnije na vrvi, občinstvo za ograjo pa jih pozorno opazuje. Eden od artistov tolče na bobenček.

¹³ Bukovec, SC 1942, 99.

¹⁴ CZ 206; slika primerka B (1861) objavljena v SC 1934, 77, sl. 5.

¹⁵ Glej sl. 62 v SC 1943, 7.

Slika »*Debeluhar in godec*« (št. 13) bi mogla biti ilustracija h godčevski pesmi (SNP IV/7341):

Se godec nobeden z bogatil se ne,
naj nosi trompeto ali boben kre se.

Godec z goslimi je namreč naslikan kot zelo droban možiček. Morda pa ima slika povsem določeno, naročniku končnice dobro znano ozadje.

»*Godba gre*« bi nemara lahko imenovali motiv št. 14. Naslikanih je pet godcev, ki igrajo na bombardon, klarinet, flavto in trobento; klarinetista sta dva. Oblečeni so v navadne obleke, v skladu z modo v času nastanka končnice (1895). Ob strani stojita dva moža in žena z otrokom, ki opazujejo mimo idočo godbo.

Povsem izjemen je primer št. 15 »*Dude*«, ki prikazuje dva moža. Desni je oblečen v širok plašč, nekakšen havelok, in je pokrit s širokokrajnim klobukom. Pred seboj drži dude s tremi piščalmi in očitno igra kaj poskočnega. Drugi mož je namreč naslikan tako, kot bi plesal: eno nogo drži v zraku in maha z rokami. Lastnik končnice je povedal, da jo je podedoval od očeta, ki jo je pripeljal obenem s panjem s Štajerskega. Ali je končnica nastala res na Štajerskem? Ali je bil slikar domačin in upodobil nekaj domačega? Ali je slika nastala po tuji predlogi? Žal teh vprašanj za zdaj še ni mogoče razjasniti.

Zanimiv je tudi motiv št. 16 »*Poroka z godci*«. ¹⁶ Škoda, da je končnica brez letnice in precej oguljena. Na sredi je videti ženina in nevesto v gorenjski narodni noši in duhovnika, ki ju poroča. Na levi in desni stojita po dva godca, tudi v noši, z nizkimi čevlji in nogavicami svetle barve. Godca na nevestini strani igrata na bas in gosli, ob ženinovi pa na oprekelj in gosli.

Končnica z motivom »*Trije godci*« (št. 17) je prav tako zelo obrabljena, vendar se dobro razloči, da je bil slikar večč svojemu poslu. Godce je posadil v krog in jim dal v roke bas, klarinet in rog.

Motiv št. 18 imenujem »*Ples v krčmi*« (sl. 3), ker je na levi naslikan sod, na desni pa miza s kozarci. V sredi so štirje plesni pari v gorenjski noši, po dva in dva sta enaka, dekleta brez pokrivala. Končnica je dobro ohranjena in zelo spretno slikana, kakor dokazuje telesna drža, ki je pri vsakem paru drugačna. Prvi par na levi se drži z eno roko okrog pasu, druga ni vidna; on stoji z desno nogo naprej in se s prsti leve dotika tal, ona stoji z obema na prstih. Plesalec je obrnjen na pol s hrbtom proti gledalcu. Drugi par se drži enako kakor prvi, položaj nog je premalo viden, proti gledalcu je s hrbtom obrnjena plesalka. Tretji par je slikan popolnoma od strani, drža in položaj nog sta enaka kakor pri prvem paru. Četrty par je obrnjen docela proti gledalcu, fantova desnica in dekletova levica sta sklenjeni v višini pasu,

¹⁶ Glej sl. 3, Slov. narodoslov. študije IV. Ljubljana 1954.

druge roke ni videti. Verjetno se držita okrog pasu. Položaj nog je isti kot pri prvem paru. Opaziti je, da drži fant dekle enkrat z levico okrog pasu, drugič z desnico. Zdi se, da plešejo polko ali valček. Obrate je skušal slikar nakazati s tem, da je pare naslikal od različnih strani.

Motiv »*Medvedar*« (št. 19) zastopata dve inačici. Na prvi je naslikan možakar z medvedom, ki mu igra goslač. Oba sta oblečena v čudno tujo nošo. Na njuni leví je naslikana enonadstropna hiša, kjer sta najbrž pobirala darove. Na drugi končnici pa je medvedar član kome-dijantske skupine, ki je priredila na vasi predstavo, kakor sodimo po skupini radovednih gledalcev za plotom v ozadju slike. Tokrat spremlja medvedarja bobnar.

»*Svatba stare babe z mladim fantom*« (št. 20)¹⁷ je nekakšna likovna vzporednica šaljive štajerske pesmi »99-letna jemlje 19-letnega«, ki jo je Štrekelj uvrstil med nenarodne (SNP IV, dodatek šaljivih št. 38). V ozadju so naslikani številni svatje pri pojedini za dolgo mizo, v ospredju pa plešeta ženin in nevesta. Starka se lahkotno vrti, ker ji noge privzdiguje vrag, ki leži na tleh in se zlobno reži. Tako smeši slika ne samo staro nevesto, ampak tudi staro plesalko, ker se po ljudskem mnenju, ki ga razodevajo narodne pesmi, ples spodobi samo mladim. Prim. SNP IV/7769:

Rada bi bla tancala,
So rekli, da sem stara...

»*Luter in Katrica*« (št. 21) sta upodobljena dvakrat: v kočiji in za obloženo mizo (sl. 4). Med vožnjo v pekel jima vrag voznik trobi na rog, iz katerega šviga plamen. Tačas, ko se gostita, pa jima godeta dva vruga, eden na gosli, drugi na oprekelj.

Motiv »*Naborniki*« (št. 22) je doslej edini primer, da je na panjski končnici naslikana harmonika. Slika prikazuje skupino fantov v navadnih oblekah, samo eden je v gorenjski noši. Po dva in trije ali posamez gredo za harmonikarjem in po držah sodeč ga imajo že precej pod kapo. Končnica je brez letnice, po kroju oblek pa je mogoče sklepati, da je nastala ob koncu 19. stoletja, torej takrat, ko se je pri nas začela uveljavljati harmonika. Slika je dobro ohranjena in spretno izdelana.

»*David s harfo*« (št. 23) je najbrž risan po predlogi. Na to kaže arhitektonsko ozadje, ki ga je slikarica, neka Tolminka, skušala upodobiti v perspektivi. Tudi strune na harfi so napete počez, ne tako kot običajno.

Končnica, ki prikazuje »*Promenadni koncert*« (št. 24),¹⁸ je morda spominska slika za čitalniško ali meščansko godbo v Kranju. V ozadju

¹⁷ Opis slike gl. Bukovec, SC 1943, 7.

¹⁸ Fotografijo gl. Bukovec, SC 1942, 103, sl. 53.

je Glavni trg s Šmarjetno goro, ob straneh meščani poslušalci, spredaj pa je v vsej imenitnosti 12 godcev krajevne godbe na pihala. Vsebina in izdelava kažeta, da je morala biti posebej naročena; med navadne končnice na kmečkih čebelnjakih kar ne spada.

Naravnost neprijetno pa učinkuje motiv št. 25 »Mesec maj«, ki je peta slika iz ciklusa Meseci. Avtor je Franc Zabavnik iz Šmarce pri Kamniku, zadnji slikar panjskih končnic, ki je bil sicer na dobrem glasu zaradi tehnične spretnosti, vsebinsko pa neizviren.¹⁹ To dokazujejo tudi njegovi Meseci iz leta 1915. »Maj« — deklet s cvetjem v spremstvu Amorja z liro — je najzgovornejši dokaz za propad naših panjskih končnic v 20. stoletju.

Pod vplivom raznih zgodb je morda nastala končnica »Zamorca« (št. 26). Prikazana je pokrajina s palmami, pod katerimi sta dva zamorca. Eden ima lok, drugi pa leže piska na nekakšno trobento.

Vsebina zadnje slike (št. 27) je nekoliko negotova, ker je zelo obrabljena. Levo v ozadju je naslikan steber z neko stvarjo na vrhu. Okrog so ljudje, ki se držijo za roke v višini ramen, deloma tudi višje, desno v ospredju stojita dva moža. Vsi so oblečeni v halje. Zdi se, kakor da prikazuje slika prizor iz zgodb sv. pisma stare zaveze, ples Izraelcev okrog zlatega teleta, moža pa sta morda Mojzes in Jozue (prim. 2 Moz, 52). Če ta razlaga drži, bi bila slika primer upodobitve skupinskega plesa.

Iz gornjega opisa panjskih končnic moremo razbrati naslednja dejstva o stanju našega godčevstva v 19. stoletju in še kaj prej:

Podobno kot je v narodni pesmi simbol za glasbilo struna,²⁰ tako se zdi na panjskih končnicah goslač simbol za godca. Zato je naslikan največkrat sam, medtem ko je klarinetist kot solist izjema. Navadno se klarinet družijo z goslimi, basom ali rogom v duo ali trio (klarinet-gosli, klarinet-bas, klarinet-rog, dva klarineta-rog, klarinet-rog-bas). Gosli spremlja bas, klarinet ali oprekelj. Godčevski kvartet sestavljajo gosli-klarinet-rog-bas ali dvoje gosli-oprekelj-bas. Oprekelj se je v 19. stoletju bržčas že izgubljal, saj nastopa razmeroma redko.

Volk pogrebec (št. 5) in vrag voznik (št. 21) trobita na navaden živalski rog, sicer pa je rog naslikan bolj ali manj spretno kot kovinski instrument običajne zavite oblike. Dude so izjema, ki je spričo pomanjkljivih podatkov za zdaj še ni mogoče natančneje opredeliti. Tudi harmonika je naslikana samo enkrat, kar je znak, da si je ob koncu 19. stoletja komaj začela utirati pot na naše podeželje. Godba na pihala in trobila je bila takrat, kot se zdi, prav tako nekaj tujega. Poznali so jo pač od vojakov ali pa iz mesta.

¹⁹ Bukovec, SC 1942, 100.

²⁰ Z. Kumer, Primitivna instrumentalna glasba in ples v slovenski narodni pesmi. Ljubljana 1955, rkp. str. 4.

Glede zasedbe in števila instrumentov v kmečkih godbah je po podatkih s končnic težko reči kaj bolj določnega. S precejšnjo gotovostjo pa lahko trdimo, da gosli in klarineta takrat kmečke godbe še niso mogle pogrešati.

O primitivnih domačih zvočilih na končnicah ni sledu, kar seveda ne pomeni, da jih ni bilo, marveč da igranje nanje niso šteli za pravo godbo, tako, ki je imela nalogo skrbeti za plesno glasbo ob raznih priložnostih, zlasti na svatbah.

O plesih se s končnic ne da razbrati nič takega, kar bi ne bilo veljavno še danes, bodisi da nas zanima telesna drža (za eno ali obe roki, oberoč okrog pasu ali običajni plesni sprijem) ali gibanje (sodeč po položaju nog in telesa). Kakor še dandanes, je bila tudi v 19. stoletju dvokoračna polka eden poglavitnih kmečkih plesov. Če so jo plesali samo kot samostojen ples ali tudi v zvezi s počasnejšim figuriranim uvodom (prim. Šušarska) pa seveda s panjskih končnic ni razvidno. Nasprotno se iz slik na končnicah vidi, da je bila vrtenica pod roko,²¹ ki se da po mili volji vpletati v valček ali polko, v 19. stoletju zelo priljubljena.

Čeprav nam torej pregled panjskih končnic ni prinesel nič bistveno novega za rešitev problema našega godčevstva, so pa dobljeni izsledki važni zaradi tega, ker so neposredno, iz ljudstva samega izvirajoče potrdilo dosedanjih ugotovitev o slovenski glasbi in plesni folklori. S tega vidika nam morejo biti tudi panjske končnice dobrodošel in upoštevanja vreden vir.

Zusammenfassung

MUSIKANTEN- UND TANZMOTIVE AUF BIENENSTOCKBRETTCHEN DER SLOWENEN

Ohne Musikanten und ohne Tanz kann man sich kein richtiges Volksfest denken und so ist es mehr als natürlich, wenn man diese Gefühlsäußerungen der Volksseele auch in der eigenartigen Bildergalerie des slowenischen Bienenhäuschens oftmals veranschaulicht findet. In den Sammlungen von Bienestockbrettchen des Ethnographischen Museums (Sgn. EM) und des Verbandes der Bienenzüchter-Genossenschaften (CZ) in Ljubljana, sowie in einigen privaten Sammlungen befinden sich 61 Exemplare, die 27 solche Motive darstellen. Die meisten entstanden ungefähr in der Zeit von 1820 bis 1888, also in der sogenannten »klassischen Epoche« der slowenischen Bienestockbrettchenmalerei. Ihre Heimat sind grösstenteils die Gegenden in Gorenjsko (Oberkrain), was auch aus der Tracht der abgebildeten Personen hervorgeht.

Nach der Zahl der Varianten zu beurteilen waren einige Motive besonders beliebt. So z. B. »Tanz der Tiere« (Nr. 1), dessen älteste Variante aus d. J. 1818 und die jüngste aus 1888 stammt. Als Patron der Bienenzüchter ist mehrmals auch »Hiob auf dem Misthaufen« (Nr. 5) mit einem oder zwei Musikanten abgebildet. Von den übrigen Motiven mögen besonders folgende hervorgehoben

²¹ »Vrtenica« je obrat celega telesa za 360°.

werden: »Bauernhochzeit« (Nr. 6), »Militärmusik« (Nr. 9), »Fuchs als Barbier des Jägers« (Nr. 10), »Dudelsack« (Nr. 15), »Musikanten bei der Trauung« (Nr. 16), »Drei Musikanten« (Nr. 17), »Tanz im Wirtshaus« (Nr. 18) und »Altes Weib heiratet einen jungen Burschen« (Nr. 20).

Von allen Musikanten ist auf den Bienenstockbrettchen am häufigsten der Geiger vertreten. Er ist sozusagen das Symbol des Musikanten und tritt deshalb oft auch einzeln auf. Zuweilen gesellt sich dem Geiger, Bassgeiger oder Hornisten der Klarinetist hinzu und bildet mit ihnen ein Duo oder Trio. Das Quartet setzt sich entweder aus Geige-Klarinette-Horn-Bass oder aus zwei Geigen-Hackbrett-Bass zusammen. Dudelsack und Harmonika findet man nur je einmal vor; wahrscheinlich wurden diese beiden Instrumente im 19. Jh. seltener gespielt. Von den Blechblasinstrumenten wurden, den Brettchen zufolge, nur Horn und Trompete verwendet, während die übrigen nur von der Militärmusik her bekannt waren.

Über die Art der Volkstänze kann man aus den Bienenstockbrettchen bloss spärliche Angaben entnehmen. Die Position der Füße und des Körpers der Tanzenden lässt Polka oder Walzer vermuten. Oftmals ist eine Tänzerin auch in der Dreherstellung dargestellt.

Obwohl die vorgefundenen Einzelstücke nichts wesentlich Neues aufweisen, sind die Bienenstockbrettchen als Nachweisquelle doch nicht wertlos, weil man sie als unmittelbare, vom Volke selbst ausgehende Bestätigung der bisherigen Resultate der Volksmusik- und Volkstanzforschung betrachten kann.